

UNIVERSITATEA "NICOLAE TITULESCU" din BUCUREȘTI

FACULTATEA DE DREPT

ȘCOALA DOCTORALĂ

Domeniul de specializare: Dreptul Uniunii Europene

TEZĂ DE DOCTORAT

**RĂSPUNDEREA STATELOR MEMBRE ALE UNIUNII
EUROPENE PENTRU NEÎNDEPLINIREA OBLIGAȚIILOR
ASUMATE ÎN TEMEIUL TRATATELOR**

- REZUMAT -

Conducător doctorat

Prof. univ. dr. Augustin FUEREA

Student-doctorand

Ioana-Mihaela GRAMA (DIMITRIU)

BUCUREȘTI

2018

CUPRINSUL REZUMATULUI

Abrevieri	3
Planul tezei de doctorat.....	4
Actualitatea și contextul cercetării.....	6
Importanța și utilitatea demersului științific	7
Scopul și obiectivele tezei de doctorat.....	9
Metodologia cercetării	10
Prezentarea generală a tezei de doctorat	11
Bibliografie	25

La elaborarea tezei de doctorat au fost avute în vedere doctrina domeniului, legislația, jurisprudența, documentele oficiale emise de instituțiile Uniunii Europene, publicate și apreciate ca relevante, inclusiv resursele bibliografice consultate online, până la data de 31 iulie 2018.

ABREVIERI

art.	- articol
C-	- cauză soluționată de Curtea de Justiție
c.	- contra
CEDO	- Curtea Europeană a Drepturilor Omului
CJUE	- Curtea de Justiție a Uniunii Europene
coord.	- coordonator
ICSID/CIRDI	- International Centre for Settlement of Investment Disputes/Centrul Internațional pentru Reglementarea Diferendelor referitoare la Investiții
LGDJ	- Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence
nr./no.	- număr
TFUE	- Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene
TUE	- Tratatul privind Uniunea Europeană
UE	- Uniunea Europeană
vol.	- volum

PLANUL TEZEI DE DOCTORAT

Tema tezei, deși particularizată pentru o categorie distinctă de obligații, corespunde domeniului de cercetare căruia i se subscriu conceptele de *responsabilitate, conformare, punere în aplicare și răspundere* care nu definesc doar domeniul de cercetare relevant pentru teză, ci acoperă și sistematizează unele aspecte privind răspunderea statelor membre ale Uniunii Europene.

Teza este structurată în șapte capitole care, la rândul lor, cuprind secțiuni și subsecțiuni ce conduc analiza spre elemente de detaliu necesare evidențierii specificității temei cu scopul de a construi o structură ce parcurge, logic și cursiv, textul.

Capitolul I. Aspecte introductive

Secțiunea I. *Dreptul Uniunii Europene – o nouă tipologie de drept*

Secțiunea a II-a. *Raportul dintre dreptul național, dreptul internațional și dreptul Uniunii Europene*

Secțiunea a III-a. *Aplicarea dreptului Uniunii Europene*

Secțiunea a IV-a. *Principiile care guvernează dreptul Uniunii Europene*

Secțiunea a V-a. *Temeiul juridic al răspunderii statelor în dreptul internațional și în dreptul Uniunii Europene*

Capitolul II. Formele răspunderii statelor membre în dreptul Uniunii Europene

Secțiunea I. *Răspunderea statelor membre pentru neîndeplinirea obligațiilor în funcție de autoritățile responsabile*

Secțiunea a II-a. *Răspunderea statelor membre pentru încălcarea obligației de cooperare loială*

Secțiunea a III-a. *Răspunderea statelor membre pentru încălcarea principiilor statului de drept*

Secțiunea a IV-a. *Răspunderea statelor membre pentru încălcarea drepturilor omului astfel cum reies din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*

Secțiunea a V-a. *Răspunderea statelor membre pentru încălcările sistemice*

Secțiunea a VI-a. *Răspunderea statelor membre pentru incompatibilitatea cu dreptul Uniunii Europene a tratatelor încheiate de către acestea*

Secțiunea a VII-a. *Răspunderea statelor membre pentru aplicarea neadecvată a legislației Uniunii Europene*

Capitolul III. Angajarea răspunderii statelor membre pentru încălcarea obligațiilor asumate în dreptul Uniunii Europene

Secțiunea I. *Acțiunile directe și indirecte formulate în fața instanțelor Uniunii Europene*

Secțiunea a II-a. *Neîndeplinirea de către un stat membru a obligațiilor asumate în temeiul tratatelor*

Secțiunea a III-a. *Angajarea răspunderii statelor membre în temeiul articolului 258 TFUE și al articolului 260 alineatul (1) TFUE*

Secțiunea a IV-a. *Angajarea răspunderii statelor membre în temeiul articolului 259 și al articolului 260 alineatul (1) TFUE*

Capitolul IV. Consecințele declanșării procedurii în constatarea neîndeplinirii obligațiilor de către statele membre ale Uniunii Europene

Secțiunea I. *Apărările statelor membre în cadrul procedurii în constatarea neîndeplinirii obligațiilor*

Secțiunea a II-a. *Aplicarea sancțiunilor financiare pentru neexecutarea hotărârii Curții de Justiție conform articolului 260 alineatul (2) TFUE*

Secțiunea a III-a. *Angajarea răspunderii statelor membre pentru neîndeplinirea obligației de a comunica măsurile de transpunere a unei directive conform articolului 260 alineatul (3) TFUE*

Secțiunea a IV-a. *Angajarea răspunderii statelor membre pentru repararea prejudiciilor cauzate persoanelor prin încălcarea dreptului Uniunii Europene*

Secțiunea a V-a. *Procedurile derogatorii de la aplicarea articolelor 258 și 259 TFUE*

Capitolul V. Mecanisme informale de soluționare a problemelor referitoare la aplicarea legislației Uniunii Europene

Secțiunea I. *Contextul apariției unor mecanisme informale*

Secțiunea a II-a. *SOLVIT*

Secțiunea a III-a. *EU-Pilot*

Secțiunea a IV-a. *CHAP*

Secțiunea a V-a. *Interacțiunea dintre SOLVIT, CHAP și EU Pilot pentru gestionarea plângerilor*

Secțiunea a VI-a. *Ombudsmanul european*

Capitolul VI. Elemente de drept comparat privind răspunderea statelor

Secțiunea I. *Aspecte introductive*

Secțiunea a II-a. *Curtea Europeană a Drepturilor Omului*

Secțiunea a III-a. *Centrul Internațional pentru Reglementarea Diferendelor referitoare la Investiții*

Capitolul VII. Concluzii și propuneri de lege ferenda

Secțiunea I. *Concluzii*

Secțiunea a II-a. *Propuneri de lege ferenda*

Bibliografie

ACTUALITATEA ȘI CONTEXTUL CERCETĂRII

Prin tema care face obiectul cercetării științifice ne-am propus să supunem atenției doctrinei juridice de specialitate problema complexă a răspunderii statelor membre în contextul depășirii primului deceniu de apartenență a României la Uniunea Europeană, precum și al trecerii a peste 25 de ani de la adoptarea Tratatului privind Uniunea Europeană, de la Maastricht, și, mai ales, a peste 65 de ani de la înființarea primei Comunități în care își are originea această construcție juridică originală apărută în plan internațional.

Lucrarea urmărește, astfel, să răspundă unei serii de întrebări cu incidență practică: *Când, de ce și cum poate fi angajată răspunderea unui stat membru al Uniunii Europene? Care sunt sancțiunile pentru neîndeplinirea obligațiilor asumate în temeiul tratatelor? Reușesc instituțiile UE prin politicile și mecanismele create să facă față obstacolelor inerente unei Uniuni extinse provocate de alinierea diferitelor sisteme juridice și normative? Se conformează statele membre dreptului UE în mod voluntar sau sub amenințarea sancțiunilor? ș.a.*

Teza este gândită ca un studiu pluridisciplinar care corelează noțiuni specifice dreptului Uniunii Europene cu elemente de teoria generală a dreptului, drept internațional public și concepte din dreptul intern al statelor membre, în special dreptul românesc, dar nu numai.

Problema răspunderii statelor nu poate fi analizată în mod independent nici de dreptul internațional și nici de dreptul național al statelor membre din care împrumută concepte și practici de aplicare, dar față de care își păstrează autonomia și, în unele cazuri, chiar își afirmă supremația.

Uniunea Europeană corelează supranaționalul cu naționalul în cadrul unei ordini juridice distincte, cu determinări calitative noi. Autonomia sistemului dreptului Uniunii Europene este afirmată în hotărâri ale Curții de Justiție de la Luxemburg, în care se face vorbire fie despre o ordine juridică de drept internațional, fie despre o ordine juridică proprie. Apreciem că dreptul Uniunii Europene este un sistem juridic autonom, care deține propriile resurse și mecanisme de punere în aplicare și de control jurisdicțional.

Obligația respectării dreptului Uniunii Europene revine fiecărui stat membru, în caz contrar fiind angajată răspunderea acestuia, indiferent care ar fi organul de stat, central sau local, responsabil pentru încălcarea dreptului UE.

Statele membre ale Uniunii Europene beneficiază de o autonomie procedurală națională în aplicarea dreptului Uniunii Europene, însă sub condiția respectării eficacității dreptului Uniunii Europene, prin raportare la principiul echivalenței și la principiul posibilității practice.

Printre sarcinile încredințate Comisiei în temeiul articolului 17 din Tratatul privind Uniunea Europeană se numără și aceea de a asigura aplicarea

corespunzătoare a dreptului Uniunii Europene. Principala componentă a acestei sarcini a Comisiei constă în monitorizarea gradului în care statele membre se conformează dreptului Uniunii Europene și în reacția față de cazurile de neconformitate.

Tratatele fundamentale ale Uniunii Europene împuternicesc Comisia Europeană să urmărească și să asigure respectarea dreptului original sau derivat al UE, atât de către statele membre, cât și de către instituțiile Uniunii.

Una dintre principalele modalități pe care Comisia le are la îndemână pentru a-și îndeplini această obligație este aceea de a deschide, în baza prevederilor articolului 258 TFUE, *procedura în constatarea neîndeplinirii obligațiilor*, cunoscută în practica și doctrina domeniului și ca *procedura de infringement*.

În cazul în care un stat membru nu se conformează legislației Uniunii Europene, Comisia are posibilitatea de a determina statul respectiv să respecte normele încălcate, iar atunci când este necesar, se poate adresa Curții de Justiție pentru soluționare.

Scopul principal al acestei acțiuni este acela de a obliga statele membre care au încălcat o normă de drept al Uniunii Europene să respecte acea normă, însă are și un scop corector. Sancțiunile financiare impuse statelor membre, prin articolul 260 TFUE (sancțiuni sub forma sumei forfetare și/sau a penalităților cominatorii), nu urmăresc compensarea unui prejudiciu, ci crearea unei presiuni economice asupra statului membru responsabil pentru încetarea respectivei încălcări.

Procedura de asigurare a respectării dreptului Uniunii Europene funcționează și ca un mijloc valoros de soluționare pe cale amiabilă a diferendelor dintre statele membre, fără a se ajunge la o acțiune în justiție, dar și ca un instrument aflat la dispoziția particularilor (persoane fizice și persoane juridice) de a se plânga Comisiei în legătură cu încălcările dreptului Uniunii Europene.

Aplicarea eficace, corectă și oportună a legislației Uniunii Europene este esențială în vederea menținerii unor baze solide ale Uniunii Europene și a asigurării obținerii impactului scontat al politicilor acesteia, care să acționeze în favoarea cetățenilor.

IMPORTANȚA ȘI UTILITATEA DEMERSULUI ȘTIINȚIFIC

Prin tema aleasă și maniera de analiză, prezenta teză de doctorat constituie, în mediul juridic din România, o lucrare cu un pronunțat caracter de noutate atât datorită structurii, cât și a problemelor de actualitate cercetate. Considerăm utilă, în această etapă, sublinierea principalelor rezultate ale acestui

demers doctoral:

- încadrarea dreptului UE într-o nouă tipologie de drept, în contextul dreptului internațional și al celui intern cu care interferează, dar și față de care are trăsături distincte;

- examinarea aprofundată a conceptului de „răspundere” și a evoluției principiului răspunderii statelor în dreptul UE;

- identificarea și analiza celor mai importante tipuri de încălcări ale dreptului UE și forme ale răspunderii statelor membre în dreptul Uniunii Europene;

- evidențierea elementelor caracteristice procedurilor de atragere a răspunderii statelor membre ale Uniunii Europene;

- relevarea trăsăturilor caracteristice ale noii tipologii de drept;

- identificarea și analiza consecințelor declanșării procedurii în constatarea neîndeplinirii obligațiilor asumate de către statele membre ale Uniunii Europene;

- analiza mecanismelor informale de soluționare a problemelor legate de aplicarea eficace a legislației Uniunii Europene;

- selectarea, sistematizarea și analiza jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene în conturarea conceptului de răspundere a statelor membre, precum și a elementelor specifice procedurii de atragere a răspunderii în contextul divergenței între pozițiile statelor membre și ale instituțiilor UE.

În mod evident, literatura de specialitate din statele membre cu tradiție ale Uniunii Europene este bogată și foarte diversificată în ceea ce privește abordarea acestui subiect. Cu toate acestea, aderarea unor noi state, precum și evoluția jurisprudențială, dar și schimbarea unor realități economice și politice, conduc la ideea imposibilității epuizării acestui subiect care trebuie, în mod permanent, actualizat.

Elementele de noutate ale cercetării noastre rezidă și în modul de analiză a problemelor care fac obiectul temei, precum și în tratarea și explicarea acestui subiect încă neabordat într-o astfel de manieră în doctrina românească.

Considerăm că sistematizarea și analiza formelor răspunderii statelor membre în dreptul Uniunii Europene, a procedurilor de atragere a răspunderii, a consecințelor declanșării procedurii în constatarea neîndeplinirii obligațiilor de către statele membre ale Uniunii Europene, a apărărilor statelor membre în fața Curții de Justiție, a procedurilor derogatorii, a mecanismelor informale de soluționare a problemelor legate de aplicarea eficace a legislației Uniunii Europene, precum și analiza comparativă a răspunderii statelor în cadrul unor organizații internaționale constituie, totodată, un demers important și folositor pentru lumea juridică, datorită aplicabilității practice și foarte actuale, dar, mai ales, potențial costisitoare din punct de vedere financiar pentru statele membre ale UE.

Cercetarea a relevat problemele și provocările pe care le prezintă aplicarea dreptului Uniunii Europene și care, în mod inevitabil, sunt numeroase și variate.

Astfel, ne propunem ca, prin prezenta teză de doctorat, să contribuim la dezvoltarea cercetării atât în domeniul dreptului Uniunii Europene, cât și în ceea ce privește modalitățile de conformare a conduitei statelor membre cu dreptul UE.

SCOPUL ȘI OBIECTIVELE TEZEI DE DOCTORAT

Scopul urmărit prin conceperea și elaborarea tezei este acela de a examina noțiunea de răspundere a statelor membre ale Uniunii Europene în contextul neîndeplinirii obligațiilor asumate prin tratate și atragerea răspunderii prin intermediul procedurii comune reglementate de tratate, dar și prin intermediul procedurilor derogatorii și al mecanismelor informale create pentru prevenirea recurgerii excesive la sistemul judiciar, precum și conformarea cu dreptul UE care asigură funcționarea și, în final, viabilitatea Uniunii Europene, ca subiect de drept internațional.

În activitatea de cercetare științifică, principalele obiective urmărite au fost:

- ✓ evoluția istorică a specificității dreptului Uniunii Europene, cu accent pe trăsăturile care susțin ideea unei noi tipologii juridice;
- ✓ determinarea raportului dintre răspunderea în dreptul internațional și intern cu răspunderea în dreptul Uniunii Europene;
- ✓ stabilirea rolului pe care procedura în constatarea neîndeplinirii obligațiilor îl are în procesul de aplicare a dreptului Uniunii Europene;
- ✓ identificarea tipurilor de încălcări și a părților implicate în această procedură;
- ✓ clarificarea etapelor procedurii în constatarea neîndeplinirii obligațiilor;
- ✓ evidențierea rolului Comisiei Europene în declanșarea procedurii;
- ✓ evidențierea rolului jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene în evoluția și aplicarea răspunderii statelor membre pentru neîndeplinirea obligațiilor asumate în temeiul tratatelor;
- ✓ analizarea modului de punere în practică a dispozițiilor privind aplicarea dreptului Uniunii Europene de către statele membre;
- ✓ identificarea măsurilor ce trebuie adoptate atât la nivelul Uniunii, cât și la nivel național pentru aplicarea eficientă a dreptului Uniunii Europene;
- ✓ cercetarea răspunderii statelor din perspectivă istorico-evolutivă, dar și din perspectiva dreptului comparat.

METODOLOGIA CERCETĂRII

Realizarea tezei a necesitat o documentare aprofundată a opiniilor exprimate în doctrină în materia răspunderii statelor membre pentru încălcarea dreptului UE, a jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene, a tratatelor fundamentale, dar și a legislației secundare.

În acest context, au fost studiate, analizate și valorificate creator numeroase lucrări de specialitate – tratate, cursuri, monografii, articole de revistă – din țară și din străinătate. Având în vedere aceste lucrări, teza de doctorat evidențiază comentariile doctrinarilor români și străini în scopul fundamentării și argumentării propriilor noastre opinii și concluzii exprimate asupra problemelor cercetate, susținute în mod judicios și de o manieră personală.

În demersul nostru, am recurs la metodele consacrate ale cercetării științifice a dimensiunilor juridice:

- *metoda istorică* a fost utilizată în vederea identificării rațiunii și a contextului în care a apărut principiul răspunderii statelor membre, evoluția reglementării procedurii în constatarea neîndeplinirii obligațiilor, a procedurilor derogatorii și a instrumentelor informale de soluționare a problemelor legate de aplicarea eficace a legislației Uniunii Europene, precum și evoluția viziunii și a practicii instituțiilor UE așa cum reies acestea din dreptul primar și derivat, dar și din jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene;

- *metoda comparativă* a fost folosită pentru a evidenția caracteristicile răspunderii statelor membre în dreptul UE în comparație cu răspunderea statelor în alte sisteme jurisdicționale – amintim aici răspunderea statelor în temeiul Convenției Europene a Drepturilor Omului (Consiliul Europei), precum și în baza Convenției pentru Reglementarea Diferendelor Relative la Investiții între State și Persoane aparținând altor State (ICSID). De asemenea, am recurs la metoda comparativă atunci când am tratat caracterul răspunderii statelor membre pentru încălcarea Cartei Drepturilor Fundamentale a UE, apelând la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, precum și în cazul procedurilor derogatorii de la procedura comună de atragere a răspunderii statelor membre în dreptul UE;

- *metoda logică* - a fost folosită în vederea realizării sintezei punctelor de vedere ale autorilor consacrați ai doctrinei domeniului cu privire la tema investigată, precum și în expunerea concluziilor proprii;

- *metoda sociologică* a fost în mod firesc utilizată, întrucât dreptul este o realitate socială, iar regulile de drept au importante consecințe în mediile social, politic și economic ale statelor membre și implicit în destinul individual al cetățenilor;

- *metoda cantitativă* a permis sistematizarea legislației și a jurisprudenței relevante și foarte bogate a Curții de Justiție a Uniunii Europene.

Ne-am propus să apelăm la această metodă în realizarea examenului jurisprudențial, în vederea identificării unor situații cât mai mult ancorate în practică. Totodată, analiza a implicat datele statistice puse la dispoziție prin rapoartele anuale privind monitorizarea aplicării dreptului UE realizate de Comisia Europeană, Tabloul de bord privind piața internă, Eurobarometrul, precum și rapoartele anuale ale Curții de Justiție privind activitatea judiciară.

Metodologia cercetării a fost completată cu tipurile de interpretări specifice domeniului juridic:

- *interpretarea gramaticală sau literală* a fost necesară în special în analiza jurisprudenței Curții de Justiție ale cărei versiuni lingvistice în limba română nu sunt în totalitate disponibile pentru perioada anterioară aderării României la Uniunea Europeană. Această metodă de interpretare a presupus în unele cazuri o analiză semantică a textului, prin compararea diferitelor variante lingvistice, desigur dând prioritate sensului reținut în dreptul Uniunii pentru anumiți termeni;

- *interpretarea sistematică* a fost nu numai necesară, ci și indispensabilă având în vedere sistemele de drept care interferează (internațional - UE - intern) și, mai ales, diferitele tipuri de legislație care trebuie aplicate concomitent sau alternativ pentru a asigura conformarea sau aplicarea corespunzătoare a dreptului UE;

- *interpretarea teleologică* a fost utilă în interpretarea tratatelor de instituire a Comunităților Europene, respectiv a Uniunii Europene și a dreptului derivat prin filtrul oferit de jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene.

Contribuția proprie în documentarea, fundamentarea și elaborarea punctelor de vedere exprimate se materializează în sistematizarea unui volum mare de informații incidente domeniului tratat, precum și în modul de abordare și analizare a problemelor.

PREZENTAREA GENERALĂ A TEZEI DE DOCTORAT

CAPITOLUL I are caracter introductiv, fiind dedicat prezentării unor aspecte generale privind dreptul Uniunii Europene, ca *nouă tipologie de drept*, și raportului acestuia cu dreptul internațional și dreptul intern al statelor membre.

Uniunea Europeană, ca *organizație internațională de integrare*, se diferențiază de organizațiile internaționale obișnuite, de tip clasic, datorită independenței instituțiilor în raport cu statele membre, instituționalizării creării și aplicării dreptului.

Dreptul Uniunii Europene nu poate fi gândit și nici nu poate exista în afara dreptului internațional și nici în afara dreptului intern al statelor membre. Interacțiunea între acestea este evidentă, însă autonomia sistemului dreptului UE

(mai ales în cazul în care există anumite antinomii între acestea, date, pe de o parte, de personalitatea juridică internațională de care se bucură Uniunea Europeană odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona și, pe de altă parte, de competențele pe care statele membre au înțeles să le exercite, în comun, la nivelul Uniunii), prezintă unele limite care fac să existe situații ambigue privind aplicarea eficace și concomitentă a acestora.

Pentru subiectul analizat, interacțiunea celor trei sisteme de drept este evidențiată, în principal, prin elementele constitutive ale răspunderii (conduita ilicită, imputabilitatea acestei conduite unui subiect de drept internațional și prejudiciul), care au fost preluate în dreptul internațional *mutatis mutandis* din teoria generală a răspunderii din dreptul intern, iar în dreptul UE din ordinea juridică internațională, așa cum reies acestea din Proiectul de articole asupra răspunderii statelor pentru fapte internaționale ilicite al Comisiei de Drept Internațional a Organizației Națiunilor Unite.

Răspunderea statelor în dreptul UE se delimitează, totuși, de răspunderea statelor în dreptul internațional, în primul rând prin sfera în care cele două își produc efectele. Dacă în cazul dreptului internațional răspunderea statelor este analizată în cadrul societății internaționale, în baza relațiilor internaționale stabilite între subiectele de drept internațional, în cazul dreptului UE analiza răspunderii statelor se face în cadrul Uniunii Europene, organizație internațională de integrare, pe baza relațiilor dintre state și Uniune, ca urmare a aderării acestora.

Aplicarea dreptului Uniunii Europene se face fie de către instituțiile Uniunii, fie de instituțiile statelor membre. Trebuie făcută, deci, distincția între aplicarea dreptului UE direct de instituțiile UE și aplicarea acestuia de către statele membre, prima situație constituind excepția, iar a doua regula. Pentru a putea asigura aplicarea dreptului Uniunii Europene de către statele membre, au fost create mecanisme de asigurare a respectării obligațiilor asumate de către state în temeiul tratatelor.

Analiza principiilor dreptului Uniunii Europene este iminentă, mai ales pentru că suntem în prezența unei noi tipologii de drept care nu poate fi imaginată fără a se stabili atașamentul față de un număr de principii generale care marchează întreaga evoluție a dreptului Uniunii Europene, principii ce decurg din natura construcției europene și din organizarea acesteia și dând expresie chiar funcționării Uniunii.

Printre principalele roluri ale acestor principii le vom menționa pe acela de a aduce completări atunci când există situații în care nu sunt reglementate de textul tratatelor și pe acela de a contribui la interpretarea dreptului Uniunii Europene. În această privință, Curtea de Justiție a Uniunii Europene deține un rol

esențial în interpretarea, aplicarea, dar și înlăturarea mai multor lacune prin consacrarăa unor principii specifice construcției UE.

Analizând prevederile Tratatelor, scopul esențial al principiilor este acela de a facilita controlul judiciar atât în ceea ce privește competențele instituțiilor Uniunii Europene, cât și acțiunile statelor membre.

O relevanță deosebită o reprezintă principiile care guvernează aplicarea dreptului Uniunii Europene în dreptul intern al statelor membre, în special principiile aplicării imediate, directe și prioritare cărora li se adaugă și principiul cooperării loiale, principiul autonomiei statelor membre, principiul efectivității dreptului UE și principiul protecției judiciare efective, completându-se, astfel, cadrul aplicării conforme a dreptului Uniunii Europene.

Temeiul juridic al răspunderii statelor în dreptul internațional și în dreptul Uniunii Europene este strâns legat de *principiul responsabilității* și de noțiunile de libertate, drepturi și obligații, fenomen social, răspundere și sancțiune.

De asemenea, mecanismele prin intermediul cărora poate fi atrasă răspunderea statelor în sistemul de drept al Uniunii Europene au la bază aceeași constantă, și anume *principiul răspunderii statului* care a luat naștere ca urmare a unei evoluții continue a jurisprudenței Curții de Justiție având drept punct de plecare hotărârea pronunțată în cauza *Francovich și Bonifaci c. Italiei*.

În acest sens, capitolul conține o *prezentare sintetică a jurisprudenței relevante* subliniind contribuțiile aduse de Curtea de Justiție a Uniunii Europene în dezvoltarea principiului răspunderii: (i) *Francovich și Bonifaci c. Italia*;¹ (ii) *Brasserie du Pêcheur SA c. Germania*;² (iii) *The Queen c. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd. și alții*;³ (iv) *Erich Dillenkofer, Christian Erdmann, Hans-Jurgen Schulte, Anke Heuer, Werner, Ursula și Trosten Knor c. Germania*;⁴ (v) *Konle c. Austria*;⁵ (vi) *Haim c. Kassenzahnärztliche Vereinigung Nordrhein*;⁶ (vii) *Gerhard Köbler c. Austria*;⁷ (viii) *Traghetti del Mediterraneo Spa c. Italia*.⁸

Conform acestei jurisprudențe, condițiile concrete pentru angajarea răspunderii statului pentru prejudiciile cauzate particularilor sunt trei, și anume: norma de drept încălcată să confere drepturi particularilor, încălcarea să fie

---

¹ Hotărârea din data de 19 noiembrie 1991, *Francovich și Bonifaci c. Italia*, cauzele conexe C-6/90 și C-9/90, EU:C:1991:428. Ibidem.

² Hotărârea din data de 5 martie 1996, *Brasserie du Pêcheur*, cauzele conexe C-46/93 și C-48/93, EU:C:1996:79

³ Hotărârea din data de 25 iulie 1991, *The Queen c. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd și alții*, C-221/89, EU:C:1991:320.

⁴ Hotărârea din data de 8 octombrie 1996, *Dillenkofer și alții c. Bundesrepublik Deutschland*, cauzele conexe C-178/94, C-179/94, C-188/94, C-189/94 și C-190/94, EU:C:1996:375.

⁵ Hotărârea din data de 1 iunie 1999, *Konle*, C-302/97, EU:C:1999:271.

⁶ Hotărârea din data de 4 iulie 2000, *Haim*, C-424/97, EU:C:2000:357.

⁷ Hotărârea din data de 30 septembrie 2003, *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:513.

⁸ Hotărârea din data de 13 iunie 2006, *Traghetti del Mediterraneo*, C-173/03, EU:C:2006:391.

suficient de serioasă și să existe o legătură directă de cauzalitate între încălcarea obligației de către stat și prejudiciul suferit de către persoanele lezate.

Finalul capitolului constituie o scurtă introducere pentru capitolul următor prin care este semnalată lipsa unei definiții concrete a noțiunii de stat, în general, sau de stat membru al Uniunii Europene, în special, în hotărârile CJUE care au caracterizat și, ulterior, detaliat principiul răspunderii statului pentru încălcarea dreptului Uniunii Europene.

CAPITOLUL II continuă analiza extinzând-o la principalele forme de răspundere care conduc la declanșarea procedurii în constatarea neîndeplinirii obligațiilor asumate de către statele membre în temeiul tratatelor.

În acest context, o importanță deosebită o prezintă înțelegerea întinderii *noțiunii de stat*, mai ales în ceea ce privește includerea în această noțiune a instituțiilor și organelor, centrale sau locale, prin intermediul cărora statul își exercită autoritatea și, implicit, obligațiile asumate în baza statutului de stat membru al Uniunii Europene. Au fost aduse în discuție problemele pe care le ridică interpretarea noțiunii de stat membru atât în ceea ce privește dimensiunea orizontală a răspunderii statului, cât și dimensiunea verticală a acesteia.

Astfel, dacă *în plan orizontal* repartizarea răspunderii statului se distribuie între cele trei puteri – legislativă, executivă și judecătorească, *în plan vertical* acțiunea în atragerea răspunderii trebuie formulată, întotdeauna, împotriva statului membru în cauză, chiar dacă încălcarea este rezultatul unei acțiuni sau omisiuni a unui organ local sau regional. Din jurisprudența Curții de Justiție pot fi evidențiate o serie de încălcări imputabile organelor locale sau regionale, și anume: refuzul organelor administrației locale, inclusiv autoritățile descentralizate, precum comunele, de a aplica, cu efect direct, prevederile unei directive netranspuse; lipsa unei aplicări depline a principiului egalității de tratament între bărbați și femei, astfel cum reiese dintr-o directivă a Uniunii, de către o autoritate publică având atribuția de a menține ordinea și siguranța publică care acționează în calitate de angajator; punerea în aplicare a unui program de către un organism subordonat puterii executive prin intermediul unei campanii publicitare la scară națională și care are potențialul de a afecta și restricționa liberul schimb de mărfuri dintre statele membre.

Aplicarea efectivă a dreptului Uniunii Europene este realizată, în bună măsură, și de către judecătorul național. În ceea ce privește răspunderea statului pentru prejudiciul cauzat prin hotărârea unei instanțe naționale care încalcă o normă de drept al UE, deși pusă în discuție în jurisprudența Curții, se poate remarca preferința Comisiei doar de a publica în rapoartele anuale eșecurile anumitor instanțe naționale, precum și opțiunea Curții de a constata o încălcare de către legiuitorul național decât să critice instanțele naționale.

Întrucât obligația respectării dreptului Uniunii Europene revine fiecărui stat membru pe teritoriul său, alături de răspunderea pentru încălcarea acestuia, analiza a putut fi focalizată pe conformarea conduitei statelor membre cu obligația de cooperare loială.

În ceea ce privește *obligația de cooperare loială*, aceasta dobândește forma a două tipuri de obligații – pozitive și negative – și reprezintă temeiul juridic general al acțiunii îndreptate împotriva unui stat membru, aplicabil în cazul în care se constată absența unui temei juridic cu caracter specific. Cu toate acestea, nu există o practică a Curții de Justiție în care să se fi constatat doar încălcarea acestei obligații, ci doar corelativ atunci când a stabilit, deja, o încălcare a unei dispoziții specifice dreptului UE.

În ceea ce privește *obligația respectării principiilor statului de drept*, aceasta se numără printre valorile fundamentale ale Uniunii și constituie un principiu constituțional cu forță juridică obligatorie pentru statele membre. Respectarea principiilor statului de drept constituie una dintre condițiile care trebuie îndeplinite pentru ca un stat să devină membru al Uniunii Europene. Deși respectarea criteriilor de la Copenhaga se impune oricărui stat care dorește să devină membru al Uniunii Europene, extinderile succesive au demonstrat că pot apărea dificultăți în ceea ce privește abilitatea Uniunii de a asigura respectarea valorilor sale fundamentale după ce un stat a obținut statutul de stat membru.

Singurul mecanism existent pentru evitarea „încălării grave și persistente a valorilor” este cel prevăzut de articolul 7 TUE a cărui principală limitare este aceea că nu a fost pus în aplicare niciodată (repercusiunile sunt foarte grave pentru statul membru în cauză, în special suspendarea dreptului de vot în Consiliu). Cu toate acestea, există două inițiative (una a Comisiei și una a Parlamentului European) de declanșare a procedurii împotriva a două state.

Deși măsurile adoptate de Comisie pentru inițierea procedurii în constatarea neîndeplinirii obligațiilor, în temeiul articolului 258 TFUE, s-au dovedit a fi importante în abordarea anumitor preocupări cu privire la statul de drept, este ușor de remarcat limitarea juridică a acestor proceduri în cazul în care există o amenințare sistemică la adresa statului de drept, deoarece Comisia poate declanșa procedura numai în cazul în care astfel de preocupări constituie, în același timp, o încălcare a unei dispoziții specifice din legislația UE.

Comisia a propus, în anul 2014, un nou cadru privind statul de drept al cărui obiectiv este acela de a permite executivului UE să identifice o soluție, împreună cu statul membru vizat, pentru a preveni apariția unei amenințări sistemice la adresa principiilor statului de drept de natură să devină un „risc clar de încălcare gravă” ce ar putea declanșa aplicarea articolului 7 TUE. În cazul în care există indicii evidente ale unei amenințări sistemice la adresa principiilor statului de drept dintr-un stat membru, Comisia poate lansa o „procedură

prealabilă procedurii prevăzute la articolul 7”, inițiind un dialog cu statul membru respectiv.

Desigur că orice propunere este binevenită, însă această procedură reclamă și unele limite: dialogul prelungit poate da naștere unei noi situații de criză și are potențialul de a bloca nu doar respectarea principiilor statului de drept, ci chiar funcționarea Uniunii, iar neexistența unor sancțiuni financiare ar putea lipsi de eficiență acest cadru.

În ceea ce privește *obligația respectării drepturilor fundamentale*, aceasta s-a impus ca urmare a consolidării drepturilor omului la nivelul Uniunii Europene după momentul Lisabona prin faptul că s-a conferit forță juridică obligatorie Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. Implicarea Comisiei pentru asigurarea respectării Cartei atât de către instituțiile Uniunii, cât, mai ales, de către statele membre a devenit din ce în ce mai concretă începând cu anul 2010 de când Comisia întocmește un raport anual cu privire la evaluarea progreselor înregistrate în acest domeniu. Pentru prima dată, în anul 2012, Comisia a adus în fața Curții de Justiție unele cazuri de constatare a neîndeplinirii obligațiilor referitoare la nerespectarea unor dispoziții importante ale Cartei de către un stat membru. Rezultă, deci, că o încălcare a obligației de a respecta Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene poate să conducă la declanșarea procedurii privind încălcarea dreptului UE împotriva statului membru în cauză. Cu toate acestea, Comisia are tendința de a acorda o prioritate redusă cazurilor care nu sugerează încălcarea unei dispoziții specifice a legislației primare sau secundare a UE.

Un aspect de noutate și care se conturează din ce în ce mai mult în literatura de specialitate este legat de „*acțiunea de infringement sistemic*” care a apărut ca răspuns la întrebarea: *Ce poate face Uniunea Europeană în legătură cu statele membre care se îndepărtează în mod sistematic de principiile fundamentale ce stau la baza Uniunii Europene?* Deși Comisia nu a declanșat nicio astfel de acțiune până în prezent, în ipoteza în care Comisia ar avea posibilitatea de a declanșa mai multe proceduri de infringement împotriva aceluiași stat membru, prin gruparea sesizărilor ce vizează aceeași temă într-o singură procedură, s-ar putea demonstra că toate încălcările adunate și analizate integrat ar reprezenta o încălcare mai gravă decât suma încălcărilor luate în mod individual – putând fi astfel demonstrată, atunci când este cazul, *încălcarea sistemică*. În mod evident, însă, urmărind evoluția actuală a conduitei unor state membre, Comisia trebuie să-și adapteze instrumentele puse la dispoziție de dreptul UE în vederea exercitării rolului său de „gardian al tratatelor” și să răspundă, în acest mod, noilor categorii de încălcări ale dreptului Uniunii Europene.

O chestiune extrem de importantă, având relevanță atât în relație cu dreptul internațional, dar și datorită actualității și implicării statului român, este cea legată de *incompatibilitatea cu dreptul Uniunii Europene a tratatelor încheiate de statele membre*, cu privire specială asupra tratatelor bilaterale de investiții. Particularitatea acestui subiect este legată de trio-ul *investitor-stat-Comisia Europeană* în care poziția statului este cel puțin una delicată, fiind atacat în temeiul a două instrumente juridice semnate și asumate pentru că aplicarea cu prioritate a oricăruia dintre ele atrage *ipso facto* încălcarea obligațiilor asumate prin celălalt și aceasta pentru că în timp ce investitorii încearcă să-și protejeze investiția în limitele tratatelor bilaterale semnate și guvernate de dreptul internațional, Comisia Europeană dorește protejarea pieței interne și eliminarea neconcordanțelor cu legislația UE.

În ceea ce privește *obligația de implementare a legislației Uniunii Europene*, aceasta constituie una dintre cele mai frecvente cauze care conduc la declanșarea procedurii de infringement, fiind modalitatea în care statele membre respectă normele juridice ale UE, atât sub raportul transpunerii, cât și în ceea ce privește aplicarea.

Pe de o parte, deși încălcarea *regulamentelor* constituie una dintre cauzele declanșării procedurii în constatarea neîndeplinirii obligațiilor, incidența eșecurilor la aplicare este relativ redusă datorită caracterului obligatoriu și direct aplicabil al regulamentului și a lipsei etapei de transpunere în ordinea juridică internă a statelor membre.

Pe de altă parte, deoarece *directivele* necesită transpunere în legislația internă a statelor membre, respectarea lor nu este lăsată la latitudinea statelor membre, motiv pentru care directivele conțin o dată precisă până la care statele trebuie să le transpună, iar orice depășire a acestei date constituie o încălcare a obligațiilor de către statul membru în cauză. Astfel, transpunerea legislației Uniunii Europene în dreptul intern poate fi defectuoasă în mai multe moduri, și anume: transpunere tardivă; transpunere incompletă sau incorectă; lipsa transpunerii, la care se adaugă și situațiile de necomunicare a măsurilor de transpunere și aplicare neadecvată. Analiza acestor tipuri de încălcări este relevantă pentru domeniul analizat, mai ales pentru că din rapoartele Comisiei privind monitorizarea aplicării dreptului Uniunii Europene, reiese că directivele au un rol important în procedurile privind încălcarea dreptului UE. Concluzia care se desprinde din analiză este aceea că nerespectarea directivelor UE este cea mai vizibilă și mai ușor de identificat dintre toate încălcările dreptului UE, în primul rând pentru că directivele trebuie transpuse în legislația națională într-un anumit interval de timp, care poate fi verificat de Comisie, iar în cel de-al doilea rând, pentru că statele membre sunt obligate să comunice Comisiei măsurile de

transpunere, și, în al treilea rând, pentru că oricine poate evalua conformitatea legislației naționale cu directiva.

În ceea ce privește *deciziile*, încălcarea acestora de către statele membre și declanșarea procedurii de atragere a răspunderii vizează fie nerespectarea prevederilor deciziilor privind măsurile care trebuiau luate pentru a se conforma, fie a termenelor impuse prin decizii.

Deși nu au caracter obligatoriu, *recomandările și avizele* nu pot fi considerate ca lipsite de orice efect juridic, ci reclamă instanțelor naționale obligația de a le lua în considerare în vederea soluționării litigiilor care le sunt deduse, în special atunci când acestea explică interpretarea unor dispoziții naționale adoptate în scopul de a asigura punerea în aplicare a acestora, sau în cazul în care au ca obiect completarea dispozițiilor cu caracter obligatoriu.

CAPITOLUL III are în centrul analizei angajarea răspunderii statelor membre pentru încălcarea obligațiilor asumate în dreptul UE. Comisia Europeană este cea care are autoritatea și responsabilitatea garantării respectării dreptului Uniunii Europene și verificării conformării conduitei statelor membre cu normele prevăzute în tratate, precum și cu legislația secundară a UE.

Instrumentul juridic pe care Comisia îl are la îndemână este reprezentat de acțiunea în constatarea neîndeplinirii de către statele membre a obligațiilor conform Tratatelor Uniunii Europene, denumită și procedura de infringement reglementată de articolele 258-260 TFUE.

Această procedură a evoluat atât în ceea ce privește reglementarea în cadrul tratatelor, dar, mai ales, în ceea ce privește condițiile declanșării și chiar a procedurii în fața Curții de Justiție care, în decursul anilor, a dezvoltat o jurisprudență ce a sprijinit și provocat o aplicare din ce în ce mai firească și, în final, efectivă. Scopul acestei proceduri este, în primul rând, unul preventiv, și anume de a împiedica eșecul statelor membre în îndeplinirea obligațiilor care le revin în temeiul tratatelor și, în cel de-al doilea rând, este unul corector și care se poate realiza fie prin intermediul deciziei Curții conform articolelor 258-259 TFUE, fie conform articolului 260 TFUE.

Deoarece Comisia îndeplinește rolul principal în ceea ce privește punerea în aplicare a acestei proceduri, ea se bucură de o putere discreționară care a generat multe controverse, luându-se în calcul fie maniera indulgentă sau selectivă pe care Comisia o poate manifesta față de unele state membre, fie folosirea neadecvată sau opresivă a procedurilor pentru asigurarea respectării dreptului UE. Cu toate acestea, Curtea a confirmat și susținut, în mod constant, că acțiunea în constatarea neîndeplinirii obligațiilor unui stat membru are un caracter obiectiv și numai Comisia are puterea de a aprecia dacă este adecvat să introducă o astfel de acțiune în fața Curții de Justiție, iar această putere de

apreciere își are fundamentul tocmai în funcția principală a Comisiei, aceea de a acționa în interesul general al Uniunii Europene.

Analiza a fost concentrată pe cele două categorii principale de inițiatori ai declanșării procedurii, și anume *Comisia* – articolul 258 TFUE și *alte state membre* – articolul 259 TFUE. În acest context, am evidențiat etapele și particularitățile fiecărui tip de acțiune, concluzia fiind clară în favoarea Comisiei, care prin intermediul tuturor modalităților de declanșare a procedurii (sesizare automată, investigații proprii – rapoarte, întrebări parlamentare, petiții, plângeri ale particularilor) constituie regula în ceea ce privește procedura în constatarea neîndeplinirii obligațiilor, în timp ce procedurile *stat contra stat* constituie excepția, în istoria UE fiind înregistrate doar 6 cazuri în care un stat membru a introdus o acțiune în fața Curții de Justiție împotriva unui alt stat membru, iar dintre acestea doar 4 cauze au fost soluționate prin pronunțarea unei hotărâri, celelalte două fiind soluționate pe cale amiabilă.

CAPITOLUL IV este consacrat consecințelor declanșării procedurii în constatarea neîndeplinirii obligațiilor de statele membre ale Uniunii Europene, fiind supuse analizei apărările statelor membre în cadrul procedurii, aplicarea sancțiunilor financiare pentru neexecutarea hotărârii Curții de Justiție și pentru neîndeplinirea obligației de comunicare a măsurilor de transpunere, repararea prejudiciilor cauzate persoanelor prin încălcarea dreptului Uniunii Europene și, nu în ultimul rând, procedurile derogatorii de la aplicarea articolelor 258 și 259 TFUE.

În primul rând, am analizat *raportul egalității armelor procedurale între Comisie și un stat membru* în cadrul procedurii contencioase în fața Curții de Justiție prin care se soluționează acțiunea în constatarea neîndeplinirii obligațiilor asumate de statele membre, raport care are o configurație specifică – *nesimetrică*, menită să protejeze nu numai drepturile statului membru în cauză, ci și să garanteze faptul că procedura contencioasă are un obiect clar definit. În acest sens, a fost prezentată *obligația Comisiei* de a expune în cursul procedurii necontencioase toate motivele pe care se întemeiază cererea sa în fața Curții, spre deosebire de *dreptul statului membru* de a invoca toate motivele de care dispune pentru a se apăra, inclusiv noi chestiuni în apărare, deși acestea nu au fost ridicate în cursul procedurii necontencioase.

În acest context, am susținut, cu argumente, că există hotărâri ale Curții de Justiție emise în favoarea statelor membre prin care s-a constatat că acestea interpretează în mod corect anumite dispoziții, în opoziție cu Comisia Europeană. Am subliniat, totodată, că deși statele membre au demonstrat nu de puține ori că nu le lipsește inventivitatea în justificarea neîndeplinirii obligațiilor prevăzute de tratate, Curtea a adoptat o abordare foarte strictă a modului în care statele

membre își respectă obligațiile pe care le au conform dreptului UE, respingând cea mai mare parte dintre apărările acestora.

Din analiza jurisprudenței Curții de Justiție, am identificat 17 apărări invocate de statele membre și respinse de către Curte cu argumentele corespunzătoare, precum și unele apărări care fie au fost acceptate de Curte în apărarea statelor membre, fie au fost recunoscute ca posibile apărări în contextul îndeplinirii anumitor condiții. Nu în ultimul rând, eșecul Comisiei de a demonstra neîndeplinirea obligațiilor constituie un motiv pentru care Curtea decide în favoarea unui stat membru.

Răspunderea efectivă pentru neîndeplinirea obligațiilor statelor membre rezidă în ceea ce privește analiza sancțiunilor care pot fi aplicate statelor membre atât în baza constatării neîndeplinirii obligațiilor [articolul 260 alineatul (1) TFUE și articolul 258 coroborat cu articolul 260 alineatul (3) TFUE], precum și în baza nerespectării hotărârii Curții de constatare a neîndeplinirii obligațiilor [articolul 260 alineatul (2) TFUE].

Lipsa unor sancțiuni financiare a demonstrat că are o influență majoră asupra gradului de conformare a statelor membre. Începând cu anul 1996, Comisia a dezvoltat principiile de aplicare a unor sancțiuni financiare, principii care au fost, ulterior, completate de metode tehnice din ce în ce mai clare și mai ușor de aplicat. Curtea de Justiție a jucat și ea un rol important în dezvoltarea acestei practici, pentru ca în prezent să constituie aproape o regulă impunerea de sancțiuni pentru încălcarea dreptului UE, dacă nu se realizează conformarea conduitei în termenele destinate colaborării cu statele membre.

Cele două tipuri de sancțiuni financiare care pot fi aplicate unui stat membru care nu și-a îndeplinit obligațiile, sunt penalitățile cu titlu cominatoriu și suma forfetară, cumulul celor două tipuri de sancțiuni fiind, totodată, solicitat de Comisie și impus, chiar și din proprie inițiativă, de către Curtea de Justiție.

Pentru că există condiții și criterii clare pentru impunerea și calcularea acestor sancțiuni, orice stat membru poate face o evaluare a sancțiunii care îi poate fi aplicată în cazul constatării încălcării unei obligații, principalul scop rămânând descurajarea prin aceste sancțiuni al căror quantum trebuie să fie destul de mare pentru a determina statul să îndrepte situația și să înceteze încălcarea (ar trebui, prin urmare, să fie mai mare decât beneficiul pe care statul membru îl are de pe urma încălcării), dar mai ales pentru a determina statul membru să nu repete aceeași încălcare.

Justificarea înăspririi sistemului de aplicare a sancțiunilor rezultă și din faptul că statele fondatoare (dar și cele mai bogate din Uniune) sunt cele care încalcă cel mai frecvent dreptul UE și cărora li se aplică cele mai mari sancțiuni financiare, spre deosebire de statele mai noi membre ale Uniunii Europene care demonstrează un grad de conformare mai ridicat.

Angajarea răspunderii statelor membre ale UE *pentru repararea prejudiciilor cauzate particularilor* prin încălcarea dreptului Uniunii Europene constituie o altă consecință a declanșării procedurii de infringement, ținând cont de faptul că odată îndeplinite condițiile enunțate pentru a da naștere unui drept la despăgubire în favoarea particularilor, statul trebuie să repare consecințele prejudiciului cauzat prin aplicarea mecanismelor procedurale judiciare interne. Practic, prin ordinea juridică internă fiecare stat membru trebuie să stabilească instanțele competente și să reglementeze modalitățile procedurale privind acțiunile în justiție destinate să asigure protecția deplină și efectivă a drepturilor pe care justițiabilii le au în temeiul dreptului Uniunii Europene. De asemenea, statul membru trebuie să impună la nivel legislativ condițiile de fond și de formă în materie de reparare a prejudiciilor pentru încălcarea normelor UE ce nu pot fi mai puțin favorabile decât cele care privesc unele situații interne similare.

În afara procedurii comune, există și *excepții* menite a convinge statele membre să-și schimbe conduita în cazul în care nu și-au îndeplinit obligațiile care le revin în temeiul Tratatelor, având în vedere faptul că există și alte obligații specifice ale statelor membre, create prin legislația secundară, a căror supraveghere și executare administrativă solicită noi proceduri. Procedurile derogatorii au puncte comune, dar și particularități față de procedura comună, cu care, însă, intră deseori în concurență la aplicare, creând astfel unele dificultăți în ceea ce privește opțiunea pentru declanșarea unei proceduri în detrimentul celeilalte.

CAPITOLUL V este dedicat *mecanismelor informale de soluționare a problemelor legate de aplicarea eficace a legislației Uniunii Europene* ce constituie un aspect deosebit de important pentru demersul nostru științific, mai ales pentru că oferă soluții de prevenire a declanșării procedurii în constatarea neîndeplinirii obligațiilor asumate de către statele membre. Rolul acestor mecanisme poate fi rezumat la prevenirea recurgerii excesive la sistemul judiciar, cu atât mai mult cu cât procedurile sunt complexe, iar mecanismele de garantare a apărării reprezintă frecvent un obstacol în calea accesului la justiție.

În acest context, SOLVIT, EU-Pilot și CHAP constituie principalele trei instrumente care interacționează și oferă o soluționare rapidă a problemelor referitoare la aplicarea legislației UE, fără necesitatea de a recurge la procedurile în constatarea neîndeplinirii obligațiilor.

Concluzia în ceea ce privește succesul acestor instrumente rezultă chiar din Rapoartele Comisiei din ultimii ani privind monitorizarea aplicării dreptului UE care demonstrează că interacțiunea dintre procedurile de încălcare a dreptului UE și sistemele alternative este minimă în ceea ce privește reducerea numărului

de proceduri privind încălcarea dreptului UE, aceste instrumente conducând în cele din urmă la o creștere a situațiilor de respectare a normelor în UE.

Totodată, *ombudsmanul european* deține un rol important în ceea ce privește administrarea defectuoasă a dreptului UE de către instituțiile Uniunii Europene, care îi poate fi adusă la cunoștință fie printr-o plângere adresată de orice cetățean al Uniunii și orice persoană fizică sau juridică având reședința sau sediul social într-un stat membru al Uniunii, fie poate să acționeze și din proprie inițiativă. Relevante pentru analiza noastră sunt plângerile privind presupuse întârzieri în tratarea sesizărilor privind încălcarea dreptului UE de către Comisia Europeană și/sau lipsa unei informări adecvate a reclamantului în cadrul procedurii EU Pilot. În acest sens, ombudsmanul european poate solicita informații suplimentare, poate face anchete și oferi recomandări prin care să determine Comisia să își revizuiască anumite proceduri care să permită o rezolvare cât mai eficientă a acestor tipuri de probleme, cu atât mai mult cu cât practica a demonstrat că petițiile duc, în mod frecvent, la inițierea unei proceduri în constatarea neîndeplinirii obligațiilor.

CAPITOLUL VI ilustrează, printr-o analiză comparativă, asemănările și deosebirile dintre jurisdicția Uniunii Europene și jurisdicții precum CEDO și ICSID, având în vedere faptul că răspunderea statelor în dreptul Uniunii Europene nu poate fi privită ca o răspundere complet autonomă, indiferentă la alte categorii de răspundere ce pot fi antrenate împotriva statelor.

Comparația a relevat o serie de puncte comune între cele trei entități, având în vedere apartenența tuturor la sistemul dreptului internațional, o serie de particularități și diferențe care derivă din specificitatea fiecărui tip de jurisdicție în parte, dar mai ales puncte de convergență care determină o aplicare concomitentă sau alternativă și care pot genera dificultăți în aplicarea de către statele membre ținând seama, totodată, și de sistemele naționale de drept.

CAPITOLUL VII conține concluziile, respectiv propunerile *de lege ferenda*. Contribuția noastră cuprinde o serie de propuneri formulate în vederea îmbunătățirii cadrului legislativ național și al Uniunii Europene.

Această abordare se fundamentează pe ideea potrivit căreia normele juridice, în general, și cele ale Uniunii Europene, în special, se individualizează prin aceea că sunt într-o continuă adaptare și evoluție prin raportare la exigențele societății, aflată, la rândul său, într-o permanentă schimbare.

Între propunerile *de lege ferenda*, le menționăm pe cele referitoare la:

- *răspunderea pentru încălcările sistemice*: este necesară modificarea articolelor 258-260 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, în sensul

reglementării unei noi categorii de încălcare a dreptului UE – cea sistemică, astfel încât Comisia să aibă posibilitatea de a sancționa acele încălcări ale dreptului Uniunii care nu au doar un caracter accidental, ci unul generalizat, persistent, într-un cuvânt sistemic. Reglementarea acestei proceduri speciale trebuie să cuprindă și impunerea unor sancțiuni mai severe, apte să determine statul membru să se conformeze cât mai rapid. În egală măsură, trebuie reglementată o procedură specială prin intermediul căreia să se poată dispune măsuri provizorii în vederea încetării încălcărilor care, prin caracterul lor sistemic, amenință unitatea și coeziunea Uniunii;

- *reguli speciale de procedură în fața instanțelor române cu privire la acțiunile de atragere a răspunderii statului român pentru încălcarea dreptului UE*: este necesară introducerea unei proceduri în Codul de procedură civilă în cadrul Cărții a VI-a. *Proceduri speciale* (articolele 915-1064), menită a stabili reguli speciale pentru aceste categorii de acțiuni, care să permită justițiabililor să își recupereze prejudiciile cauzate prin nerespectarea dreptului Uniunii Europene. Un aspect extrem de important este cel legat de competența instanțelor de judecată în această materie, fiind astfel necesar ca toate litigiile ce au ca obiect sancționarea statului român pentru încălcarea dreptului UE (indiferent de organul statului care generează efectiv încălcarea) să fie soluționate în primă instanță de către Curtea de Apel în a cărei circumscripție își are sediul sau domiciliul reclamantul și în recurs de către Înalta Curte de Casație și Justiție;

- *crearea, la nivelul UE, a unui nou organ jurisdicțional investit cu soluționarea diferendelor privitoare la investițiile intra-UE* („Tribunalul arbitral specializat cu soluționarea diferendelor privitoare la investiții”): este necesară crearea unei instanțe arbitrale cu caracter permanent menite a soluționa diferendele dintre investitori și statele membre care să preia din punctul de vedere al competenței de soluționare toate litigiile investiționale ce pot lua naștere în temeiul tratatelor bilaterale intra-UE, de garantare reciprocă a investițiilor. În vederea respectării opiniei Curții de Justiție din cauza *Achmea*,⁹ hotărârile pronunțate de acest tribunal arbitral ar urma să fie atacate cu acțiune în anulare în fața Curții de Justiție;

- *stabilirea priorității între aplicarea Convenției europene drepturilor omului și dreptul Uniunii Europene*: este necesară modificarea articolului 6 alineatul (2) TUE care ar trebui să aibă următorul text: „Uniunea aderă la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Dacă există neconcordanțe între Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, și Tratatul privind Uniunea Europeană, respectiv Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, au prioritate prevederile Convenției, cu excepția cazului în care Tratatul UE

---

⁹ Hotărârea din data de 6 martie 2018, *Achmea*, C-284/16, EU:C:2018:158.

conțin dispoziții mai favorabile. Competențele Uniunii, astfel cum sunt definite în tratate, nu sunt modificate de această aderare”; o modificare similară poate interveni și în conținutul Cartei Drepturilor Fundamentale a UE, prin completarea Titlului VII. Dispoziții generale care reglementează interpretarea și aplicarea Cartei;

- sancționarea statelor membre cu suspendarea acordării fondurilor UE: este necesară modificarea legislației Uniunii Europene în sensul conferirii competenței Comisiei și Curții de Justiție de a suspenda acordarea fondurilor UE destinate unui stat membru care refuză să se conformeze. Această sancțiune ar putea fi propusă în special în privința statelor membre care refuză, în mod constant, să respecte valorile europene fundamentale din tratate și atunci când se rețin încălcări sistemice ale dreptului Uniunii Europene. O astfel de modificare poate fi inclusă chiar în cadrul Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene, fie ca o completare a articolului 260 TFUE, fie ca o completare a procedurii prevăzute la articolul 7 TUE și 354 TFUE.

Articolul 260 alineatul (4): „În cazul în care sesizează Curtea printr-o acțiune în temeiul articolului 258, considerând că statul respectiv nu și-a îndeplinit obligația de a respecta valorile pe care se întemeiază Uniunea Europeană prevăzute la articolul 2 TUE, Comisia poate indica cuantumul sumei forfetare sau al penalității cu titlu cominatoriu care urmează a fi plătită de statul respectiv și pe care îl consideră adecvat situației, precum și propune suspendarea acordării fondurilor UE destinate statului respectiv, în cazul în care consideră necesar.

În cazul în care constată neîndeplinirea obligației, Curtea poate impune statului membru respectiv plata unei sume forfetare sau a unei penalități cu titlu cominatoriu, în limita valorii indicate de Comisie, precum și suspendarea acordării fondurilor UE destinate statului respectiv, chiar și în lipsa unei propuneri din partea Comisiei. Obligația de plată intră în vigoare la data stabilită de Curte prin hotărârea sa”.

- schimbarea momentului de la care se impun sancțiunile financiare: este necesar ca sancțiunile să poată fi impuse chiar din momentul în care se constată că a avut loc o încălcare și nu de la data hotărârii de constatare a încălcării, astfel cum este prevăzut în Comunicarea Comisiei SEC(2005) 1658: Aplicarea articolului 228 din Tratatul CE. Această prevedere ar urma să vizeze situațiile de aplicare neadecvată a legislației secundare a UE (regulamente, directive, decizii). De fapt, ceea ce prezintă relevanță este ca în cazul penalităților cu titlu cominatoriu, coeficientul de durată să fie calculat fie începând cu momentul în care s-a produs încălcarea (de exemplu, în cazul directivelor, de la data expirării termenului prevăzut pentru finalizarea transpunerii), fie de la data comunicării scrisorii de punere în întârziere către statul vizat.

BIBLIOGRAFIE

Materialul bibliografic, sursele datelor și informațiilor citate, precum și explicațiile suplimentare și auxiliare sunt inserate în 1.539 note de subsol.

Resursele bibliografice folosite pentru realizarea tezei, astfel cum sunt redată la finalul cercetării, cuprind:

- *Bibliografie primară*: 108 titluri tratate, cursuri, monografii – autori români și străini;

- *Bibliografie secundară*: 115 articole, studii, conferințe – autori români și străini;

- *Legislație a Uniunii Europene* - tratate, regulamente, directive: 59;

- *Jurisprudență a Curții de Justiție a Uniunii Europene*: peste 400 cauze ale Curții de Justiție și ale Tribunalului (începând cu anul 1955 până în anul 2018);

- *Bibliografie online sau e-Bibliografie*: articole, studii, comunicări și rapoarte ale instituțiilor UE.

În sinteză, *cu titlu de exemplu*, le redăm pe următoarele:

I. Tratate, cursuri, monografii

1. **Bieber Roland, Ress Georg** (editors), *The dynamics of EC-law*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1987
2. **Bîrsan Corneliu**, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*, ediția 2, Editura C.H. Beck, București, 2010
3. **Blumann Claude, Dubouis Louis**, *Droit institutionnel de l'Union Européenne*, Litec, 2005
4. **Boiret Karolina**, *Selective Enforcement of EU Law*, Florence: European University Institute, 2016
5. **Chalmers Damian, Davies Gareth, Monti Giorgio**, *European Union Law: Cases and Materials*, second edition, Cambridge University Press, 2010
6. **Craig Paul, de Búrca Gráinne**, *Dreptul Uniunii Europene. Comentarii, jurisprudență, doctrină*, ediția a VI-a, Editura Hamangiu, București, 2017
7. **Davies Karen**, *Understanding EU Law*, second edition, Cavendish Publishing Limited, 2003
8. **Diaconu Nicoleta**, *Administrarea justiției în Uniunea Europeană*, Editura ProUniversitaria, București, 2008

9. **Dinh Nguyen Quoc, Daillier Patrick, Pellet Alain**, *Droit international public*, LGDJ, Paris, 2002
10. **Falkner Gerda, Treib Oliver, Hartlapp Miriam, Leiber Simone**, *Complying with Europe*, Cambridge University Press, 2005
11. **Fuerea Augustin**, *Dreptul Uniunii Europene – principii, acțiuni, libertăți*, Editura Universul Juridic, București, 2016
12. **Fuerea Augustin**, *Manualul Uniunii Europene*, ediția a VI-a, Editura Universul Juridic, București, 2016
13. **Gâlea Ion**, *Tratatele Uniunii Europene. Comentarii și explicații*, Editura C.H. Beck, București, 2012
14. **Gyula Fabian**, *Drept instituțional al Uniunii Europene*, ediția a 2-a, Editura Hamangiu, București, 2018
15. **Horspool Margot, Humphreys Matthew**, *European Union Law*, Oxford University Press Inc., New York, 2010
16. **Isaac Guy, Blanquet Marc**, *Droit général de l'Union Européenne*, Sirey Dalloz, 2006
17. **Kaczorowska Alina**, *European Union Law*, 2nd edition, Abingdon: Routledge, 2011
18. **Klamert Marcus**, *The Principle of Loyalty in EU Law*, Oxford Scholarship Online, 2014
19. **Larrucea Jose-Giron**, *El sistema juridico de la Union Europea*, Tirant monografias 594, Valencia, 2008
20. **Lenaerts Koen, Maselis Ignace, Gutman Kathleen**, *EU procedural law*, Oxford University Press, 2014
21. **Maduro Miguel Pinares, Azoulai Loic**, *The Past and the future of EU Law*, Oxford and Portland, Oregon, 2010
22. **Manin Philippe**, *Les Communautés européennes - l'Union Européenne*, Pedone, Paris, 1997
23. **Mariatte Flavien, Munoz Rodolphe**, *Contentieux de l'Union Européenne*, Lamy, 2011
24. **Materne Tristan**, *La procédure en manquement d'État, guide à la lumière de la jurisprudence de la Cour de justice de l'Union Européenne*, Larcier, Bruxelles, 2012
25. **Miga-Besteliu Raluca**, *Drept internațional public*, volumul I, ediția 3, Editura C.H. Beck, București, 2014
26. **Miga-Besteliu Raluca**, *Drept internațional public*, volumul II, ediția 2, Editura C.H. Beck, București, 2014
27. **Molinier Joel**, *Droit du contentieux européen*, LGDJ, 1996
28. **Muraru Ioan, Tănăsescu Elena-Simina** (coord.), *Constituția României. Comentariu pe articole*, Editura C.H. Beck, București, 2008

29. **Petrescu Oana-Măriuca**, *Dreptul procesual al Uniunii Europene*, Editura C.H. Beck, București, 2011
30. **Popa Nicolae**, *Teoria generală a dreptului*, ediția 5, Editura C.H. Beck, București, 2014
31. **Popescu Dumitra**, *Drept internațional public. Curs pentru învățământ la distanță și frecvență redusă*, Editura Universității Titu Maiorescu, București, 2005
32. **Priollaud François-Xavier, Siritzky David**, *Le Traité de Lisbonne. Texte et commentaire article par article des nouveaux traités européens (TUE-TFUE)*, La documentation Française, Paris, 2008
33. **Renucci Jean-Francois**, *Tratat de drept european al drepturilor omului*, Editura Hamangiu, București, 2009
34. **Rodrigo Galera Susana**, *Sistema Europeo de justicia administrativa*, Instituto de Estudios Jurisricos Internacionales, 2006
35. **Rusu Ioana-Eleonora, Gornig Gilbert**, *Dreptul Uniunii Europene*, ediția 3, Editura C.H. Beck, București, 2009
36. **Sauron Jean-Luc**, *Procédures devant les juridictions de l'Union Européenne et devant la CEDH*, Gualing, 2009
37. **Schermers G. Henry, Waelbroeck F. Denis**, *Judicial protection in the European Union*, Kluwer Law International, Haga, 2001
38. **Schütze Robert, Tridimas Takis**, *Oxford Principles of European Union Law*, Vol. 1. The European Union Legal Order, Oxford University Press, 2018
39. **Selejan-Guțan Bianca**, *Protecția europeană a drepturilor omului*, Editura Hamangiu, București, 2018
40. **Smit Hans, Herzog Peter, Christian Campbell, Gudrun Zagel**, *Smit & Herzog on the Law of the European Union*, Lexis Nexis, 2011
41. **Smith Melanie**, *Inter-institutional dialogue and the establishment of enforcement norms: a decade of financial penalties under article 228 EC (now article 260 TFUE)*, European Public Law, 2010
42. **Ștefan Tudorel, Andreșan-Grigoriu Beatrice**, *Drept comunitar*, Editura C.H. Beck, București, 2007
43. **Tridimas Takis**, *The Principles of EC Law*, Oxford University Press, New York, 1999
44. **Vervaele John** (editor), *Compliance and Enforcement of European Community Law*, Kluwer Law International, 1999
45. **Voicu Marin**, *Jurisdicții și proceduri judiciare în Uniunea Europeană*, Editura Universul Juridic, București, 2010
46. **Von der Groeben Hans, Schwarze Jürgen, Hatje Armin**, *Europäisches Unionsrecht*, 7th edition, Nomos, München, 2015

47. **Wathelet Melchior, Wildemeersch Jonathan**, *Contentieux européen*, Larcier, 2010
48. **Weatherill Stephen**, *Cases and Materials on EU Law*, 6th edition, Oxford University Press, USA, 2003
49. **Woods Lorna, Watson Philippa**, *EU Law*, 12th edition, Oxford University Press, 2014

II. Studii și articole

50. **Anagnostaras Georgios**, *The Allocation of responsibility in State Liability actions for breach of Community law: a modern gordian knot?*, *European Law Review*, vol. 26, 2001, no. 2
51. **Blokker Paul**, *Systemic infringement action: an effective solution or rather part of the problem?*, *Verfassungsblog*, 2013
52. **Bonnie Anne**, *Commission discretion under article 171(2) E.C.*, *European Law Review*, vol. 23, 1998, no. 6
53. **Carp Radu**, *The Struggle for the Rule of Law in Romania as an EU Member State: The Role of the Cooperation and Verification Mechanism*, *Utrecht Law Review*, vol. 10, 2014, no. 1
54. **Conway Gerard**, *Breaches of EC Law and the International Responsibility of Member States*, *European Journal of International Law*, vol. 13, 2002, no. 3
55. **Dashwood Alan, White Robin**, *Enforcement Actions under Articles 169 and 170 EEC*, *European Law Review*, vol. 14, 1989, no. 6
56. **Davis W. Roy**, *Liability in damages for a breach of Community law: some reflections on the question of who to sue and the concept of „the state”*, *European Law Review*, vol. 31, 2006, no. 1
57. **De Schutter Olivier**, *Infringement proceedings as a tool for the enforcement of fundamental rights in the European Union*, Open Society, European Policy Institute, 2017
58. **Deaconu Ștefan**, *Uniunea Europeană după Tratatul de Reformă de la Lisabona*, în *Revista Română de Drept Comunitar* nr. 5/2009
59. **Diaconu Nicoleta**, *Acțiunea în neîndeplinirea obligațiilor comunitare de către statele membre*, *Revista Română de Drept Comunitar* nr. 2/2008
60. **Falkner Gerda, Miriam Hartlapp, Simone Leiber, Oliver Treib**, *Non-Compliance with EU Directives in the Member States: Opposition through the Backdoor?*, *West European Policies*, vol. 27, 2004, no. 3
61. **Fuerea Augustin**, *Acțiunile întreprinse de Comisia Europeană pentru asigurarea respectării Cartei drepturilor fundamentale de către statele membre*, *Revista Română de Drept European*, Supliment 2013

62. **Fuerea Augustin**, *Temeiul juridic al angajării răspunderii statelor pentru neîndeplinirea obligațiilor asumate prin tratatele Uniunii Europene – privire specială asupra României*, Revista Dreptul nr. 10/2017
63. **Gáspár-Szilágyi Szilárd**, *What Constitutes ‘Failure to Notify’ National Measures?*, European Public Law, vol. 19, 2013, no. 2
64. **Gil Ibáñez J. Alberto**, *Commission tools for the supervision and enforcement of EC law other than article 169 EC Treaty: an attempt at systematization*, Harvard Jean Monnet Working Paper Series, 1998
65. **Harlow Carol, Rawlings Richard**, *Accountability and law enforcement: the centralised EU infringement procedure*, European Law Review, vol. 31, 2016, no. 4
66. **Kilbey Ian**, *The interpretation of art. 260 TFUE (ex 228 EC)*, European Law Review, vol. 35, 2010, no. 3
67. **Koops E. Catharina**, *EU Compliance Mechanisms: The Interaction between the Infringement Procedures, IMS, SOLVIT and EU Pilot*, Amsterdam Centre for European Law and Governance, Working Paper Series (2011 - 08)
68. **Lenaerts Koen**, *Curtea de Justiție și metoda dreptului comparat*, Revista Română de Drept European nr. 3/2016
69. **Nicolaides Phedon, Anne-Marie Suren**, *The rule of law in the EU: what the numbers say*, EIPASCOPE 2007/1
70. **Oțel Monica-Elena**, *Procedura acțiunii pentru constatarea neîndeplinirii de către statele membre a obligațiilor ce decurg din Tratatul CE și dreptul comunitar al mediului*, Revista Română de Drept Comunitar nr. 2/2006
71. **Peers Steve**, *Sanctions of infringement of EU law after the Treaty of Lisbon*, European Public Law Review, vol. 18, 2012, no. 1
72. **Popescu Roxana-Mariana**, *General aspects of the infringement procedure*, Lex ET Scientia. Juridical Series, vol. 2, 2010, no. XVII
73. **Radu Răzvan Horațiu, Giurăscu Roxana**, *Considerații privind răspunderea magistraților în jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene*, Curierul Judiciar nr. 11/2012
74. **Scheppele Kim Lane**, *What Can the European Commission Do When Member States Violate Basic Principles of the European Union? The Case for Systemic Infringement Actions*, Verfassungsblog, 2013
75. **Smith Melanie**, *Enforcement, Monitoring, Verification, Outsourcing: The decline and decline of the infringement process*, European Law Review, vol. 33, 2008, no. 6
76. **Șandru Daniel-Mihail, Banu Constantin-Mihai, Călin Dragoș**, *Există sancțiuni pentru încălcarea obligației instanței naționale de efectuare a*

unei trimiteri preliminare la Curtea de Justiție?, Curierul Judiciar nr. 12/2014

77. **Van den Bergh Roger, Schafer Hans Bernard**, *State Liability for infringement of the E.C. Treaty: economic arguments in support of a rule of „obvious negligence”*, European Law Review, vol. 23, 1998, no. 6
78. **Wennerås Pål**, *Sanctions against Member States under article 260 TFEU: Alive, but not kicking?*, Common Market Law Review, vol. 49, 2012, no. 1

III. Resurse online

Rapoartele anuale ale Comisiei privind monitorizarea aplicării dreptului UE

https://ec.europa.eu/info/publications/annual-reports-monitoring-application-eu-law_en

Rapoartele anuale ale Comisiei privind aplicarea Cartei drepturilor fundamentale a UE

https://ec.europa.eu/info/aid-development-cooperation-fundamental-rights/your-rights-eu/eu-charter-fundamental-rights/application-charter/annual-reports-application-charter_en

Rapoartele anuale ale Curții de Justiție a Uniunii Europene

https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7000/

Tabloul de bord al pieței unice

http://ec.europa.eu/internal_market/scoreboard/

Consiliul European/Consiliul Uniunii Europene

<http://www.consilium.europa.eu/ro/council-eu/>

Parlamentul European

<http://www.europarl.europa.eu/portal/ro>

Comisia Europeană

https://ec.europa.eu/commission/index_ro

Ombudsmanul european

<http://www.ombudsman.europa.eu/home/ro/default.htm>

Curtea Europeană a Drepturilor Omului

<https://hudoc.echr.coe.int/>

Centrul Internațional pentru Reglementarea Diferendelor referitoare la Investiții

<http://www.italaw.com>

<https://icsid.worldbank.org/en/>